

Oktatási reformok

VISSZHANG - LXVII. évfolyam, 49. szám, 2023. december 8.

Nem! Nem az orbáni reformokról lesz szó az alábbiakban. A sokak által óhajtott XXI. századi oktatási reformokra az ő regnálása alatt még bizonyára sokat kell várni. Mivel nem látni a gyökeres változtatási szándéokra utaló jeleket, írhatnám azt is, hogy biztosan nem fognak megvalósulni. Az a toldozgatás-foldozgatás nem tekinthető reformnak, ami a Hoffmann Rózsa nevével fémjelzett közoktatásról szóló törvény elfogadása óta megfigyelhető rendeletek vagy az ún. salátatörvények formájában. Már csak azért sem, mert a hoffmanni szabályozás alapjaiban rossz. (Zárójelben megjegyzem, hogy nem tekinthető reformnak a szakképzés és a felsőoktatás jelen formájában történő átalakítása sem.) Az oktatási – és más területeken megvalósítandó – reformokhoz politikai akarat, jó szándék, szakértelem és államférfihoz méltó bölcsesség szükségeltetik. Ezek együttese ritka történelmi pillanatnak számít. Az oktatást illetően majdnem ilyennek lehettek szemtanúi az 1848-ban, és ilyennek lettek szemtanúi az 1868-ban élők. (Előzmény az *ÉS*-ben: Kelecsényi László Zoltán: *Szellemünk napvilága*, 2023/44., nov. 3.)

Közismert, hogy a kiegyezés után Eötvös József lett az Andrássy-kormány Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumának a vezetője. Kinevezésével megvalósíthatta mindazt, amit 1848-ban az első független polgári magyar kormány (Batthyány- kormány) hasonló feladatokat ellátó minisztereként még nem, azaz a népoktatás reformját. Tudatosan készült a reformokra. Már 1846-ban megfogalmazta: „Nevelés nélkül az egyenlőség semmi: nem egyéb, mint pusztaság: a nevelés az, mi által az alsóbb néposztálybeliek az állam által nekik adott jogok élvezetére képessé tételnek. (...)”

1848-ban ugyan még eredménytelenül szorgalmazta a népoktatás reformját, nem talált értő fülekre az általa a tárgyban benyújtott és vitára bocsátott törvényjavaslat elfogadása melletti érvelése, hiába hangoztatta, hogy „az anyagi érdekek kifejlődése lehetetlen, ha csak vele egyszermind a szellemi érdekek nem fejlesztetnek ki”, az országgyűlés nem szavazta meg azt. 1868-ban az Andrássy-kormány minisztereként azonban már siker koronázta törekvéseit. 155 évvel ezelőtt (december 5-én) fogadta el az akkori törvényhozó testület a népiskolai közoktatás tárgyában született, Eötvös József-féle 1868. évi XXXVIII. törvényt. Eötvös a törvény melletti érvelése során is hangoztatta, amit ma a magyar ellenzék és független oktatási szakértők is képviselnek, hogy Magyarország jövőbeni fejlődését kulturáltságának foka határozza meg, amit elsősorban az oktatás minősége befolyásol. A mai magyar ellenzék és a független oktatási szakértők azonban azt is hozzáteszik, hogy ennek a jelen időre is érvényesnek kéne lennie.

Eötvös a népiskolai közoktatás tárgyában megszületett törvénnyel megalapozta a modern magyar iskolarendszert. Ez az az alap, amin építkezni tudott Klebelsberg Kunó, ami kiindulási pontot nyújtott népoktatási programjának a kidolgozásához. A népoktatási törvény történelmi jelentőségét abban látják a nevelés- és oktatásüggyel foglalkozó hazai szakemberek, hogy az állam ekkor szabályozza először ezt a kérdéskört, mert mindaddig az egyházak belügyének számított. Eötvös úgy építette fel a népiskolai rendszert, hogy érintetlenül hagyta a meglévő felekezeti iskolákat. Szerinte nem az állam kötelessége és érdeke, hanem az egyházaké és az általuk működtetett intézményeké, hogy jó keresztényeket neveljenek, az állam és intézményei feladata pedig, hogy jó állampolgárokat. Ma időnként nehéz megállapítani, hol is húzódik a kettő közötti határ.

Eötvös vallotta, hogy „a monopolizált állami közoktatás távol áll a szabadság eszméjétől”. Kimondottan károsnak tartotta a központi hatalom túltengését. Nem közvetlenül, hanem közvetett eszközökkel kívánta az állam befolyását érvényesíteni. Ez a fajta gondolkodás és az ebből kiinduló gyakorlat szöges ellentéte mindannak, ami ma az oktatás irányításában és működtetésében Magyarországon kialakult. Gondoljunk

csak az iskolák államosítására, a Klebelsberg Központ felállítására, az iskolákkal kapcsolatos szinte összes települési önkormányzati jogosultság elvonására. A magát nemzeti liberálisnak tartó Eötvös szabadelvű gondolkodására utalnak egyes, a törvényben is helyet kapó intézkedések, mint pl. a helyi emberekből álló iskolaszékek felállítása – többek között – azzal a kötelezettséggel, hogy megválasszák az iskolájuk tanítóját, és felügyeljék az iskolai munkát. Szabad versenyt hirdetett a tankönyvek megírására és az ún. „vezérlőkönyvek” (tanítói segédletek) előállítására. Távol állt tőle – mai szóhasználattal – az „egyen-tankönyvek” rendszere. A biztos siker zálogát a tanítók egyéniségében jelölte meg. Ezt hangoztatva látott hozzá a tanítóképzéshez. Ma különböző, most ki nem fejtett okok és feltételek hiánya miatt, lámpással is nehezen találni meg őket.

Eötvös legnagyobb érdeméért az általános tankötelezettség törvényi szabályozását szokták kiemelni. Tény, hogy az általános tankötelezettség szabályozásával megelőzte korát. Úgy gondolhatta, hogy a tankötelezettség egyszerre szolgál köz- és magánérdeket, hiszen miközben a gyermek intézményesített keretek közt megszerzi mindazon képességeket, amelyek a társadalmi és gazdasági folyamatokban való részvételhez szükségesek, olyan tudásra is szert tesz, amely kihatással bír felnőtt élete minőségére. A törvény elfogadását követő néhány év elteltével arról számolt be, hogy a tankötelezetteknek – 6–12 éves kor közöttiek – 80 százaléka tesz eleget a mindennapos iskolalátogatási kötelezettségnek.

Ha a tankötelezettség érvényesülésével összefüggő mai helyzetet vizsgáljuk, azt látjuk (KSH-adatokra alapozva), hogy még a magunk elé kitűzött célt sem sikerült teljesíteni. Azaz nem tudtuk csökkenteni a korai iskolaelhagyók arányát. A 2010. évi 10,8 százalékról 2020-ra 12,1 százalékra nőtt ez az arány, 2022-ben pedig a diákok 12,4 százaléka végzettség nélkül hagyta el a közoktatást. Ez azt is jelenti, hogy nem sikerült teljesíteni azt az uniós elvárást sem, hogy a 2013-tól 2020-ig tartó költségvetési ciklusban 10 százalék alá csökkenjen az iskolából lemorzsolódó fiatalok aránya. Meg azt is jelentheti – hacsak nem történik valami csoda –, hogy azt az uniós elvárást sem tudjuk teljesíteni, amely kívánalom szerint ez az arány 2030-ig 9 százalék alá csökkenjen. A kissé pesszimistának ható kijelentéshez az is hozzájárul, hogy bizonyos szempontból megismétlődni látszik mindaz, ami Mária Terézia idejében. A Mária Terézia-féle Ratio Educationis kívánatosnak tartotta az iskoláztatást, de a szülőkre bízta a döntés jogát. Ma is sok esetben – elsősorban a leszakadó térségekben – a szülői döntés következménye, hogy a gyerek megszerzi-e legalább a nyolcosztályos végzettséget, vagy eljut-e a szakképzésbe. Különösen a leszakadó térségekben ma is sok szülő kényszerül korán dolgoztatni a gyermekét a családi megélhetés érdekében. Az adott szülők részéről ezek sok esetben olyan kényszerű döntések, amelyekben tetten érhetők az elmulasztott kormányzati intézkedések.

Eötvös jól felszerelt, képesítéssel rendelkező, anyagilag is megbecsült néptanítókkal működő iskolákat akart létrehozni. Hogy ez a cél – a semmiből megteremtteni valamit – az ő életében csak részben sikerült, nem írható sem az ő, sem az Andrassy-kormány számlájára. Nem mondható el ez a hosszú ideje kétharmaddal működő Orbán-kormányról. Keresve sem találhatunk mentséget arra, hogy milyen mostoha körülmények között – omladozó, beázó, hiányos felszereltségű iskolaépületekben, konténertantermekben stb. – tanul még ma is sok gyerek.

A közösségi médiában olvasható hírek szerint ma ismét ott tartunk, ahol Eötvös elkezdte. Mind az anyagi, mind pedig az erkölcsi megbecsültség hiányának köszönhetően fordulhat elő az, hogy semmilyen tanári képesítéssel nem rendelkezők állnak a katedrára, hogy nem szakos tanárok tanítják az alaptantervben előírt tárgyakat. Ma ott tartunk, hogy a felekezeti iskolák nagyobb támogatásban részesülnek, mint az államiak, hogy a szükségesnél kisebb összeg jut a közoktatásra az állami költségvetésben, hogy az állam brüsszeli pénzeiből akarja rendezni a pedagógusbéreket. Ma ott tartunk, hogy tehetséggondozás fedőnév alatt az állampárt a saját felső középosztályának és elitjének a kialakítása érdekében létrehozta a Mathias Corvinus Collegiumot, amelynek hatalmas vagyont juttatott, és amelybe ömlenek az adóforintok. E szolgáltatást igénybe vevők (vehetők) arról számolnak be, hogy öröm oda járni, míg az állami oktatásból kijövők a frusztrációjukról.

Ha Eötvös valamilyen csoda folytán meglátogatna bennünket, elcsodálkozva tágra nyílna a szeme. Bizonyára sokunkat megkérdezne, hogy miért tűrjük mindezt. Miért hagyjuk, hogy a közoktatás a kormány mostohagyereke legyen? Miért hagyjuk, hogy az összeszerelő műhelyeket és az egészségre káros anyagokat felhasználó külföldi befektetők nagyobb kedvezményben, megbecsülésben részesüljenek, mint azok, akikre a gyerekeinket bízunk? Miért hagyjuk, hogy mindenbe belefásult, kiégett pedagógusok szajkózzák az egyentankönyvek tartalmát? Miért hagyjuk, hogy ne mindig a legtehetségesebb fiatalok maradjanak a pályán? És miért hagyjuk, hogy poszttraumás diákok jöjjenek ki a közoktatásból, ahogy fogalmazott egy oktatási szakértő a közelmúltban egy, a témában szervezett konferencián.